

УДК 342.8

Артем Полозенко,*аспірант Київського університету туризму,
економіки і права*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена конституційно-правовому аналізу громадського контролю в організації виборчого процесу в умовах розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави.

Ключові слова: громадський контроль, вибори, виборчі процедури, демократія, міжнародні виборчі стандарти, принципи демократичних виборів, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (ст. 1, ч. 2 ст. 3, ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст. 8 Конституції України). Первинне розуміння демократії сформульоване ще Аристотелем у його «Політиці»: «Найбільш чистою демократією є така, що забезпечує рівність – вона прописана законом даної держави, і бідні не піддаються більшому утиску, аніж багаті, верховна влада не належить жодній із цих верств, й обидві вони беруть у ній участь. Якщо, як вважають деякі, свобода й рівність є найважливішими ознаками демократії, то це знайшло своє втілення, головним чином, у тому, щоб всі брали участь у державному управлінні» [8].

Мета – розглянути конституційно-правове значення громадського контролю на виборах та вплив цього явища на формування та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності в Україні відбулися певні процеси та зміни у відносинах між державною владою та суспільством. Далеко не завжди ці зміни носили позитивний характер. З кожним роком можна спостерігати тенденцію зниження авторитету державної влади в очах українського народу. Особливо гостро це стало помітним після обрання Президента України, депутатів місцевих рад та голів населених пунктів у 2014 р., коли громадяни України реалізували своє право, надане їм основним Законом України. Більшість населення не вірить в об'єктивність результатів волевиявлення, що, по суті, позбавляє інтерес до громадського контролю на виборах.

Тему громадського контролю у своїх наукових працях порушували такі вчені, як С. Новіков, С. Мосов, О. Машков, О. Сушинський, М. Обод, Є. Захаров, Н. Нижник та інші,

але все ж таки залишилися певні прогалини в дослідженні цієї конституційно-правової проблеми, що доводить її актуальність та значимість.

В умовах розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави [4] громадський контроль є невід'ємною складовою частиною публічного управління та стимулюючим чинником розвитку громадянського суспільства будь-якої сучасної країни. З отриманням незалежності України громадяни отримали і змінений обсяг свобод та прав, що не могло не вплинути на відносини між державою та громадянами вже самостійної країни, а не Радянського Союзу. Але, незважаючи на розширення обсягу можливостей впливу на подальшу долю країни шляхом вільного волевиявлення народу, значення та ефективність громадського контролю зіштовхується і з низкою перешкод. Наприклад, відсутність прописаного механізму реалізації громадського контролю, наявність недостатньо розвиненого громадянського суспільства, політична байдужість громадян, негативний вплив бюрократичних проявів – усе це і багато інших факторів у своїй сукупності негативно впливають як на розвиток громадянського суспільства, так і на ефективну діяльність громадського контролю. Але досить вагомим недоліком на шляху його розвитку постає й відсутність значних наукових досліджень із цього питання.

Через виборчі процедури вдається чи не найкраще збалансувати та узгоджувати інтереси політичних еліт, соціальних класів, груп усього суспільства, наблизити владу до потреб народу. Громадський сектор при цьому відіграє позитивну роль у процесах стабілізації та гармонізації взаємин у суспільстві та виборчого процесу зокрема. Громадський контроль як соціальне явище неможливе без формування сприятливого середовища для його повноцінного та ефективного функціонування, тобто без розвинутого громадянського суспільства. Слід зазначити, що існують певні підходи до визначення громадянського суспільства. Так, наприклад, відомі вітчизняні вчені Н. Нижник та О. Машков зазначають, що громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та ін-

шими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [7].

Громадський контроль, як зазначав А.С. Крупник, розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань. Тобто характерні відмінності громадського контролю від будь-якого іншого виду контролю лежать у суб'єктно-об'єктній сфері і полягають у тому, що, по-перше, громадський контроль здійснюється саме громадськістю і, по-друге, що в процесі здійснення громадського контролю контролюється виконання саме соціальних завдань, безпосередньо пов'язаних із захистом і реалізацією прав і свобод громадян, задоволенням та узгодженням соціальних потреб та інтересів населення. Звичайно, громадський контроль поширюється та діє в різних сферах життєдіяльності суспільства: у сфері житлово-комунального господарства, охорони громадського порядку, надання послуг та багато інших. Але, на думку автора, громадський контроль на виборах також заслуговує на належну увагу як із боку громадськості, так і з боку державних органів влади [5].

Міжнародні виборчі стандарти (загальноприйняті вимоги, закріплені міжнародними угодами або встановлені міжнародними організаціями, що визначають принципи та форми здійснення виборчих процедур із метою реалізації виборчих прав громадян) містять принципи демократичних виборів, що закріплені в конституціях і законах, а саме: право громадянина обирати і бути обраним в органи державної влади, органи місцевого самоврядування; періодичності й обов'язковості, справедливості та свободи виборів, що здійснюються на основі загального рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Такі стандарти забезпечують вільне волевиявлення громадян, гласний та відкритий характер виборів, гарантії реалізації виборчих прав і свобод суб'єктів виборчого процесу, громадського і міжнародного спостереження за виборами. Зазначимо, що принципи виборчого процесу як незаперечні вимоги, які ставляться до суб'єктів виборів із метою гармонічного поєднання їх інтересів щодо формування представницьких органів державної влади, мають забезпечувати проведення в Україні вільних, прозорих і демократичних виборів.

Отже, альтернативність складає вихідну передумову організації та проведення демократичного конкурентного виборчого процесу. Принцип альтернативності виборів є нормативною початковою і кінцевою умовою проведення виборчих кампаній і юридичного визнання їхніх результатів. Національні виборчі норми не містять повної характеристики принципу альтернативності виборів. Юридично не визначено, чи повинна ця політична якість виборчого процесу охоплювати всі його стадії і на яких умовах можливе проведення безальтернативних виборів стосовно до їх окремих категорій – повторні вибори, повторне голосування; чи належне дотримуватися під час проведення

виборів усіх рівнів – федеральних і регіональних – або існують певні обмеження і винятки з даного правила [3].

Принцип обов'язковості виборів заснований на політико-правовій вимозі, щоб вибори в демократичній правовій державі були єдиним юридично гарантованим і легітимним способом формування органів державної влади. Обов'язковість виборів припускає, що компетентні державні органи повинні регламентувати час діяльності виборних інститутів публічної влади й забезпечувати їхнє відтворення на регулярній основі через виборчий процес [5].

Принцип періодичності виборів пов'язаний із правовими обмеженнями повноважень виборних органів державної влади щодо термінів їхнього виконання. Фактично і юридично це означає, що вибори повинні проводитися в обов'язковому порядку і через визначені інтервали часу. Нормативна регламентація часу діяльності виборних інститутів публічної влади покликана, з одного боку, забезпечити стабільність їхнього функціонування, а з іншого боку, – гарантувати змінюваність (ротацию) депутатів і виборних посадових осіб за підсумками голосування [2]. Принцип періодичності виборів кваліфікується в міжнародних документах як загальна умова визнання їхньої правосуб'єктності. Так, у статті 21 Всесвітньої декларації прав людини [1] відзначено, що воля народу, будучи основою влади уряду, «повинна знаходити собі вираження в періодичних і нефальсифікованих виборах...». Відкритість і гласність відносяться до універсальних принципів організації виборних інститутів публічної влади. Виборче законодавство містить сукупність норм, що забезпечують реалізацію даного принципу в діяльності виборчих комісій на всіх стадіях виборчого процесу, а також відкритість і гласність виборчих кампаній для всіх суб'єктів виборчого процесу – кандидатів, виборчих об'єднань і блоків, виборців [2].

Принцип відкритості виборів припускає не тільки об'єктивне висвітлення виборчого процесу, але й участь громадськості в спостереженні за ходом проведення виборів, створення належних умов. Свобода виборів припускає добровільність участі громадянина у виборчому процесі і, як наслідок, неприпустимість будь-яких форм впливу з метою примусити його до участі або неучасті у виборах, а також на його вільне волевиявлення [2]. Якщо кожен із суб'єктів виборчого процесу буде дотримуватись зазначених принципів, буде прагнути так діяти, – виборчий процес буде здійснюватися на правових принципах і засадах. У такому разі з організацією виборчого процесу загалом, із здійсненням його конкретних етапів та заходів, а значить, із забезпеченням належних умов для народного волевиявлення особливих проблем виникати не повинно (за умови належного законодавчого регулювання такого процесу) [6].

Висновки

Отже, хотілось би сказати, що процес становлення України як демократичної, соціаль-

ної, правової держави триває. І на цьому шляху становлення громадського контролю посідає далеко не останнє місце, бо природа громадського контролю походить від взаємодії влади і суспільства, що позитивно впливає на формування та розвиток громадянського суспільства, тобто того суспільства, до якого ми прагнемо.

Громадський контроль на виборах є серйозною рушійною силою для спонукання суспільства до активних дій, до подолання такого соціального явища, як «політична байдужість». Підвищення ефективності та об'єктивності громадського контролю поступово зможе повернути авторитет народу до влади, а влада, у свою чергу, буде вирішувати соціальні проблеми, а не проблеми політичних еліт. Недосконалість українського законодавства теж негативно впливає на розвиток громадського контролю, тому необхідно розробити спеціальний закон, який би дав змогу суб'єктам громадського контролю діяти в межах повноважень, які їм надані законодавством. Таким чином, розвиток українського громадянського суспільства неможливий без дієвого контролю держави з боку суспільства, а саме його нам досить часто і не вистачає.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня декларація прав людини, 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрану.
 2. Давыдов Б.В. Избирательный процесс в современной России: состояние перспективы : дис. на соискание ученой степени канд. соц. наук : спец. 22.00.04. «Социальная структура» / Б.В. Давыдов ; Московский Государственный Университет им. М.В. Ломоносова. – Москва, 2005. – 156 с.
 3. Колісник В. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Колісник, Ю. Барабаш. – Х. : Право, 2008. – С. 149.
 4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 вересня 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – ПАЛІВОДА А.В. – 2016. – С. 3.
 5. Крупник А.С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення / А.С. Крупник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.Viche.Info/journal/1667/.
 6. Мельник М. Відповідальність політичних партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу за новим виборчим законодавством / М. Мельник // 216 Вісник Центральної виборчої комісії. – Київ : Вид-во Центральної виборчої комісії, 2005. – № 1 – С. 18–19.
 7. Нижник Н. Контроль у сфері державного управління / Н. Нижник, О. Машков, С. Мосов. – К. : Вісник УАДУ, 1998. – № 2. – Ст. 25.
 8. Радченко О.В. Інституційна взаємодія народоладдя та органів державної влади у виборах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / О.В. Радченко ; Харк. регіон. Інст. держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Харків, 2004. – 16 с.
- Статья посвящена конституционно-правовому анализу общественного контроля в организации избирательного процесса в условиях развития Украины как демократического, социального и правового государства.*
- Ключевые слова:** общественный контроль, выборы, избирательные процедуры, демократия, международные избирательные стандарты, принципы демократических выборов, гражданское общество.
- The article is centred around the constitutional legal analysis of public control in the organisation of the electoral process in the context of the development of Ukraine as a democratic, social and legal state.*
- Key words:** public control, election, electoral procedures, democracy, international election standards, principles of democratic elections, civil society.

